

Rangárþing eystra
Austurvegur 4
860 HVOLSVÖLLUR

Garðabær, 27. september 2024
Málsnúmer: 202408-0006
BK

Efni: Hólmalækur - Breyting á aðalskipulagi

Vísað er í tölvubréf frá Rangárþingi eystra sem barst í gegnum Skipulagsgátt þann 6. ágúst 2024. Þar er óskað eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar vegna breytingar á aðalskipulagi fyrir Hólmalæk. Fyrirhugað er að breyta skilgreiningu landareignar Hólmalæks í verslunar- og þjónustusvæði. Gert er ráð fyrir 8 lóðum sem á yrði bæði föst búseta og útleiga og er stærð lóða frá 2,2 ha upp í 9,2 ha. Stærð skipulagssvæðis er 33,3 ha.

Náttúrufræðistofnun veitti umsögn um skipulagslýsingu sama efnis þann 10. janúar 2024. Þar var bent á að um er að ræða lítt raskað land innan svæðis á C-hluta náttúruminjaskrár (nr. 719 - Tjarnir og Tjarnarnes). Þá hefur Suðurlandsundirlendið frá Markarfljóti vestur að Hellisheiði verið skilgreint sem mikilvægt fuglasvæði, m.a. vegna gífurlega hás þéttleika vaðfugla sem flestir teljast til svokallaðra ábyrgðartegunda Íslands. Er þá miðað við að um eða yfir 20% af Evrópustofni viðkomandi tegundar nýti Ísland til varps eða komi hér við á ferðum sínum. Suðurlandið er einnig það dreifbýli sem er undir hvað mestu álagi á Íslandi og eru ýmsar hættur sem steðja að vaðfuglum á svæðinu, einkum landnotkun sem leiðir til þess að búsvæði þeirra skerðast. Talningar í landshlutanum benda til þess að fækkun sé að eiga sér stað hjá nokkrum tegundum vaðfugla og gætu umsvif mannsins átt þar hlut að máli.¹

Flóðslétta Markarfljóts fóstrar mikið fuglalíf. Má þar sérstaklega nefna spóa en búsvæði af þessu tagi eru kjörlandi hans hér á landi með einhvern mesta þéttleika sem þekktist á heimsvísu. Þéttleiki margra annarra vaðfugla er einnig hár, svo sem lóupræls og heiðlóu, og þá er kjói mjög algengur á svæðinu en hann er á valista sem tegund í hættu.

Þessum búsvæðum er víða ógnað, s.s. vegna framrásar lúpínu og skógræktar og nú á seinni árum einnig vegna uppbyggingar frístundabyggða og ferðaþjónustu. Mikilvægt er að vernda sem stærst, samfelld svæði fyrir raski og uppbroti (e. fragmentation) og reyna að hefta frekari útbreiðslu lúpínu.

Náttúrufræðistofnun hefur á undanförnum misserum veitt umsagnir um uppbyggingu á fimm svæðum innan 20 km² svæðis vestan Markarfljóts þar sem fyrirhuguð er mismikil uppbygging á frístundabyggð og ferðaþjónustusvæðum. Samanlögð stærð þessara skipulagssvæða er um 200 ha. Í sambærilegu búsvæði vestan Landeyjahafnarveggar var meðalþéttleiki mófugla (vaðfuglar, spörfuglar og kjói) 164,8 varppör á ferkílómetra.² Sé miðað við þann þéttleika gætu því verið um 300 varppör innan ofangreindra skipulagssvæða og eru þá ótaldir t.d. andfuglar sem gætu haldið til við álana. Ætla má að umtalsverður hluti þessara fugla muni missa búsvæði sín undir mannvirki auk þess sem jaðaráhrif mannvirkja munu draga úr þéttleika margra

¹ <https://moi.hi.is/is/mofuglar>

² Kristinn Haukur Skarphéðinsson, Svenja N.V. Auhage og Guðmundur A. Guðmundsson 2014. Bakkafjörurvegur: vöktun á fuglalífi 2007–2014. Unnið fyrir Vegagerðina. Náttúrufræðistofnun Íslands, NÍ-14008. Garðabær.

tegunda á nærliggjandi svæðum.¹ Ljóst er því að samanlögð áhrif þessara framkvæmda á fugla verða neikvæð en hversu neikvæð fer eftir endanlegu umfangi mannvirkja og dreifingu þeirra. Ekki er hægt að ganga út frá því sem vísu að fuglar geti auðveldlega fært sig á önnur svæði þar sem ætla má að flest hentug búsvæði séu nú þegar setin af fuglum. Þá getur innbyggð áttahagtryggð margra tegunda gert þeim erfitt fyrir að aðlagast nýjum slóðum.²

Náttúrufræðistofnun bendir á að Ísland er aðili að alþjóðlegum samningum um verndun lífríkis og þar ber hæst samningur Sameinuðu Þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni (Convention on Biological Diversity), Bernarsamningurinn um verndun tegunda og vistgerða í Evrópu, og AEW-samningurinn um farfugla.

Með aðild sinni hefur Ísland skuldbundið sig að tryggja verndun tegunda og er mikilvægt að sveitarfélög hugi að þessum skuldbindingum. Í því sambandi er bent á greinina *Búsvæði og vernd íslenskra vaðfugla*² en helstu þættir sem geta stuðlað að vernd vaðfugla eru dregnir saman í töflu á næstu blaðsíðu.

Náttúrufræðistofnun gerir ekki frekari athugasemdir að sinni.

Virðingarfyllst,

Borgný Katrínardóttir
Líffræðingur

¹ Pálsdóttir, A. E., Alves, J. A., Gill, J. A., Pálsson, S., Méndez, V. & Gunnarsson, T. G. 2024. Introduction of summer houses into semi-natural habitats: impacts on ground-nesting birds. *Animal Conservation*. <https://doi.org/10.1111/acv.12938>

² Tómas Grétar Gunnarsson 2020. Búsvæði og vernd íslenskra vaðfugla. *Náttúrufræðingurinn* 90 (2–3) bls. 145–162.

Einfölduð tafla úr greininni *Búsvæði og vernd íslenskra vaðfugla*. Þættir sem geta stuðlað að ákjósanlegri verndarstöðu íslenskra vaðfuglastofna. Tillögurnar nýta einnig mörgum öðrum hópum íslenskra fugla. Nánari útskýringar eru í megin-texta greinarinnar.

Landgerðir	Aðgerðir
Opio land	Vaðfuglastofnar þrífast á opnu landi af ýmsum gerðum. Mikilvægt er að hafa sem stærst svæði á láglendi með sem minnstu af mannvirkjum og hávöxnum gróðri. Samanlögð áhrif þessa loka landslaginu og valda því að vaðfuglastofnum hnignar. Skilyrði fyrir vaðfugla fylgja hóflegri sauðfjárbæit og hefðbundinn sauðfjárbúskapur er líklega víða ein af forsendum fyrir sterkum vaðfuglastofnum.
Votlendi	Vernd og endurheimt votlendis er mikilvæg þar sem við verður komið. Votlendi er mikilvægt vaðfuglum og öðru dýralífi langt út fyrir mörk sín. Víða er hægt að viðhalda tjörnum og blautum blettum, og jafnvel búa til slíkt votlendi innan um land sem er í notkun, t.d. landbúnaðarland
Fjörur	Gagnlegt er að takmarka umferð manna og gæludýra um fjörur á fartíma á vorin og á varptíma (apríl-júlí) þar sem saman fara fuglarík svæði og mikil umferð, s.s. nálægt þéttbýli og við ferðamannastaði.
Áreyrar og sandar	Hálfrónar eyrar og sandar á nokkrum afmörkuðum svæðum á landinu, oft meðfram ám og sjó, eru búsvæði verulegs hluta af heimsstofni spóa og fjölda annarra vaðfugla. Í bráð eru þessi svæði í hættu vegna ágengra tegunda, einkum lúpínu, og í lengd vegna loftslagsbreytinga og stýringar vatnsfalla. Rík ástæða er til að vernda verðmætustu svæðin fyrir landnámi lúpínu og fleiri hávaxinna jurta. Hér má til dæmis nefna eyrar meðfram ám á Suðurlandi og sanda við Öxarfjörð og Úthérað.
Skógrækt	Skógrækt, og önnur ræktun hávaxinna plantna, er skilvirk leið til að fækka vaðfuglum og er því mikilvægt að huga að skipulagi skógræktar bæði innan jarða en ekki síður á landsmælikvarða. Við skógrækt ætti að kappkosta að planta frekar færri og stærri skógum en fleiri og minni til að lágmarka lengd skógarjaðars þar sem skógarreitir minnka þéttleika vaðfugla langt út fyrir skógarmörk. Plöntun í halla og á sem minnst grónu landi lágmarkar einnig neikvæð áhrif skógræktar á flesta vaðfugla. Mest er af vaðfuglum á frjósömum og grónum láglendissvæðum og á slíkum svæðum hefur skógrækt mest áhrif á vaðfugla.
Landbúnaðarland	Landbúnaðarland er hagnlegt sumum tegundum vaðfugla en mikilvægi þess virðist fara nokkuð eftir því hvað er í næsta umhverfi. Mikilvægt er að hlífa úthaganum í grennd við landbúnað sem mest fyrir öðru raski en hóflegri bæit. Órækt í kringum ræktað land, s.s. breiðir óslegnir kantar í kringum spildur, gagnast sem hreiðurstæði. Mikilvægt er að viðhalda tjörnum og votlendi í kringum landbúnaðarland. Líklega er að ungar sleppi þegar tún eru slegin innan frá og út en öfugt.
Mólendi	Mólendi er enn víðáttumikið og stendur undir stórum stofnum vaðfugla á landsmælikvarða. Mólendi á láglendi og lágheiðum er mikilvægast. Suðurland er mikilvægasta landsvæðið fyrir vaðfugla en þar hefur mólendi verið skert mikið, einkum með frístundabyggð og skógrækt. Mikilvægt er að hlífa stærstu svæðunum sem eftir standa fyrir mannvirkjum og ræktun. Þar eru Lyngdalsheiði og Mosfellsheiði í sérflokkum sökum stærðar.
Mannvirki	Vaðfuglar forðast háreist mannvirki, s.s. byggingar og vindmyllur, rétt eins og hávaxinn gróður og vegi. Best er að áhrifasvæði slíkra umsvifa skarast sem mest til þess að þau hafi áhrif á sem minnst flatarmál af búsvæðum vaðfugla á opnu landi. Mörk um fjarlægð milli vatns og mannvirkja (50 m) í skipulagsreglugerð eru of knöpp til að tryggja sjálfsagða fuglavernd.

